

KİTAP TANITIMI

Kabul Tarihi: 27.03.2016
Yayın Tarihi: 14.04.2016

Ulaş BİNGÖL*

Kitabın Adı: İkinci Yeni Şiiri ve Postmodernizm

Kitabın Yazarı: Zafer Demir

Türü: Türkçe Telif

İlk Yayın Yılı: 2015

Çevirinin Basıldığı Yayın Evi ve Yeri: Mühür Kitaplığı, İstanbul.

Sayfa Sayısı: 406

Hedef Kitle: Felsefe, Edebiyat, Sanat Tarihi, Estetik ve Dilbilim.

Tanıtım ve Tenkit: Uzun yıllardır gündemde olan postmodernizmin, henüz üzerinde uzlaşmış bir tanımı yapılmamıştır. Fredric Jameson, postmodernizmi geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak ifade ederken Lyotard meta anlatılara olan güvensizlik, Touraine moderniteden çıkış, Octavio Paz ise hipermodernizm şeklinde tanımlar. Kavram hakkında birçok tanımın olması, edebiyat araştırmalarında postmodernizm ile ilgili gri alanların oluşmasına yol açtığı gibi araştırmacıların postmodern ile modernist eserleri birbirine karıştırmalarına neden olur. Bir sanat ve edebiyat akımı olarak postmodernizm de modernizm gibi Batı toplumların yaşadığı siyasi, sosyal ve felsefi dönüşümler neticesinde ortaya çıkmıştır. Batılı araştırmacılar bile modernist ve postmodernist unsurları net bir şekilde birbirinden ayırmakta güçlük çekerler. Kelime olarak postmodernizm, modernizmden sonra gelen anlamını taşısa da postmodernizme atfedilen birçok unsurun modernizmde bulunması iki akım arasında ayırım yapmayı daha da zorlaştırmaktadır.

Modernleşmeyi kendi doğasında yaşayamayan Türk aydını ve edebiyatçısı, Batı dışı bir modernizm deneyimlemiştir. Kültür ve sanat açısından sürekli geriden takip ettiği Batı'yı çoğu kere özümsemekten taklit etmeye çalışmıştır. Bu da Türk aydınları ve edebiyatçıları arasında toplumsal değişimden kaynaklanmayan bir modernizmin yayılmasına sebep olmuştur. 19. yüzyılın ortalarında Baudelaire ile edebiyata görülmeye başlayan modernizmin, ne zaman ve ne şekilde Türkiye geldiği daima tartışma konusu olmuştur. Özellikle modernizmin şiirde hangi şair ile Türk edebiyatına giriş yaptığı, henüz aydınlatılmamıştır. Bu konuda genellikle Ahmet Haşım, Yahya Kemal, Nazım Hikmet ve Necip Fazıl isimleri öne çıkarılmasına rağmen asıl modernist atılımın İkinci Yeniciler ile gerçekleştirildiği iddia edenler de bulunur.

Zafer Demir, edebiyat araştırmacıları tarafından genellikle modernizm ile ilişkilendirilen İkinci Yeni hareketine postmodernizm açısından yaklaşarak yeni bir tartışma alanı açar. *İkinci Yeni Şiiri ve Postmodernizm*¹ isimli eserinde, İkinci Yeni şairlerinin postmodernizm tecrübesini inceleyen Demir, postmodern unsurların İkinci Yeni şiirindeki varlığını ortaya koymaya çalışır. Daha önce farklı dergilerde yayınladığı makaleleri bir araya getiren yazar; Turgut Uyar, Ece Ayhan, Edip Cansever, Cemal Süreya ve İlhan Berk'in şiirlerinde postmodernizmin izini sürer.

* Arş. Gör. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, e-mail: ulasedebiyat@gmail.com

¹ DEMİR, Zafer (2015). *İkinci Yeni ve Postmodernizm* (1. Baskı). İstanbul: Mühür Kitaplığı. Bu çalışmadaki bütün alıntılar söz konusu künyesi verilen kitaba aittir.

Demir, postmodernizmin tanımlamasında yaşanan güçlüklerin farkında olduğu için önsöz ve “*Filmin Ortasında Girmek*” Ya Da Postmodernizm ve İkinci Yeni isimli ilk bölümde bu konuya değinir. Türk edebiyatında, 1980’lerden itibaren öykü ve romanda varlığının tespit edildiği postmodernizmin, şiirdeki yansımalarının üzerinde durulmamasının büyük bir eksiklik olduğunu düşünür. Gerçekten postmodernizm, Batı’da roman ve öyküye yansımadan önce şiirde ortaya çıkmıştır. Hatta Perry Anderson, postmodernizmin ilk defa şiirde Federico de Onis tarafından muhafazakâr bir gerileyişi ifade etmek için ele alındığından söz eder.²Amerika’da yapılan birçok postmodern şiir araştırması da roman ve öyküden önce şiirde postmodernizmin var olduğunu desteklemektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında Demir, şiirde postmodernizm konusuna değinilmesi gerektiğini belirtirken haklıdır. Türkiye’de öykü ve romanda postmodernizm konusuyla ilgili 1980’lerin ortalarından beri ciddi araştırmalar yapılmış, edebiyat eleştirmenleri ve akademisyenler bu konuyla ilgili yüzlerce eser ortaya koymuştur. Söz konusu şiir olduğunda birkaç makale dışında postmodernizme değinilmemiştir. Yazar, bu çalışması ile birlikte Türkiye’de var olan bir eksikliği gidereceğini belirterek yola çıkar.

Demir, öncelikle postmodernizmin kapsamını ve diğer sanat akımları ile ilişkilerini ortaya koyar. Ona göre “postmodernizmi hem kronolojik olarak hem de onun günümüzdeki kimi özelliklerine ışık serpmesi açısından, varoluşçuluk, nihilizm, gerçeküstücülük benzeri düşünce akımlarından soyutlayarak düşünmek pek mümkün görünmemektedir” (s. 12). Yazarın bu tespiti yerindedir ve postmodern diye adlandırılan bir eserde nelerin dikkate alınması gerektiği noktasında birtakım ipuçları verir. Postmodernizmi, modernizm kümesine giren bazı sanat akımları ile bağlantılı olarak tanımlamak, kavramın tanımlanmasında yaşanan birçok karmaşayı ortadan kaldıracaktır. Nitekim postmodernistler, varoluşçuluktan gerçeküstücülüğe, nihilizmden dadaizme kadar birçok sanat ve felsefe hareketinden beslenmişlerdir. Yapılan birçok araştırmada da postmodern sanat estetiğinin sözü edilen sanat ve felsefe hareketlerinin üzerine inşa edildiğini gösterir.

Yazar, postmodern eserlerin en temel özelliğinin birer “açık metin” olmaları olduğunu ifade eder (s.13). Umberto Eco’dan esinlenerek söylenen bu ifadeye göre bir eserde anlamsal açıdan boşluklar bulunur ve okuyucu bu boşlukları kendine göre doldurur. Başka bir deyişle postmodern metinler de anlamsal olarak bir kesinlik bulunmaz. Demir’e göre postmodern eserleri diğer eserlerden ayıran diğer bir özellik de metinlerarasılıktır (s. 14). Her metnin daha önceki metinden bir şeyler almasının kaçınılmaz olduğunu düşünen postmodernistler, özgün bir metnin var olamayacağını iddia ederler. Bu yüzden eserlerinde sürekli başka metinlerden değişik yöntemler ile alıntılar yaparlar. Yazarın, bu önemli tespitleri postmodern bir şiiri incelerken nelere dikkat edileceği noktasında okuyucuya yol gösterir.

“*Filmin Ortasında Girmek*” Ya Da Postmodernizm ve İkinci Yeni bölümünde, Demir, postmodernizmin kelime kökeni, postmodern insanın temel özelliklerinden olan parçalanmışlık ve değişen gerçeklik algısı üzerinde durur. Daha sonra İkinci Yeni şiirinin temel özelliklerinin postmodern sanat estetiği ile uyuşan yönlerine değinir. Yazara göre İkinci Yeni şiirinin gerçekliğe karşı imgeyi, anlama ve öze karşı biçimi öne çıkarması onu postmodernizme yaklaştırır. İkinci Yeni şairlerinin egemen söyleme karşı gelmeleri, metinlerarasılık tekniğinin faydalanmaları, ironik bir dil tercih etmeleri, yaygın dili deformasyona uğratmaları onları postmodernistlere yaklaştırır. Yazar, İkinci Yeni şiirinden verdiği örnek mısralar ile iddialarını desteklemeye çalışır. Postmodernizm ve İkinci Yeni şiirini birbiriyle karşılaştırdıktan sonra şu sonuca varır: “Postmodernizmin sayılıtları ile İkinci Yeni Şiiri arasındaki gerçekliğin algılanışı, öznenin halleri, nesnel gerçeklikle mesafenin dağılık, işitsel, görsel imgeler üzerinden açılması, yabancılaşma, her şeyin

² ANDERSON, Perry (2009). *Postmodernitenin Kökenleri* (4. Baskı). E. Gen (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 9-10.

özünün boşaltılması, kaos, nihilizm, şizofrenik bilinç, anlamın kaotikliği, belirsizlik, metaanlatıların ölümü, küçük anlatıların görkemi, gerçeküstüçülük benzeri kavramlar arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır” (s. 30).

Yazar, kitabın geri kalan bölümlerinde seçtiği İkinci Yeni şairlerinin postmodernizm ile uyuşan belli özelliklerine odaklanarak iddialarını destekler. *Turgut Uyar'da Şiirsel Söylemin Doğası ve Parçalanmış Ruhsal/Zihinsel Dünya* bölümünde Turgut uyarın benliğinde yaşadığı parçalanmayı ele alır. Demir'e göre Uyar, kalabalıklarla, kent hayatı ile ciddi anlamda bir çatışma yaşar. Bu çatışmalar “Uyar'ın şiirine, büyük bir iç sıkıntısı, kaçıp gitme, arınma isteği olarak yansı[r]” (s. 34). Yazar, şairin, şehrin gürültülü kalabalığından, binalardan bunaldığı için algısal gerçek yerine imgesel gerçeğe yöneldiğini düşünür. Burada net bir ifade ile Uyar'ı postmodernizm ile ilişkilendirmese de Uyar ile ilgili odaklandığı hususlar postmodernizmi çağırır.

Demir, Ece Ayhan'ı iktidar dışı bir söylem geliştirmesi ve metinlerarasılık tekniklerine sürekli başvurması açısından postmodernizm ile ilişkilendirir. *Ece Ayhan Şiirinde Resmî Tarih, İktidarın Tahakkümü ve İnsan ile Ece Ayhan'ın Şiirinde Postmodern Bir Kavram Olarak Metinlerarasılık* bölümünde şairi postmodernizm çerçevesinde inceler. Ayhan, sivil şiir dediği bir tarzda yazarak yaygın dil kullanımının dışına çıkar. Yazar da Ayhan'ın özellikle dil kullanımına dikkati çekerek iktidarın belirlediği düşünme biçiminin dışında bir dil geliştirdiğini ifade eder. Ona göre Ece Ayhan, cumhuriyet modernizminin toplum üzerinde kurduğu baskının, insan ruhunu ve bedenini disipline ederek biçimlendirmesini reddeder (s. 51). Bilindiği üzere Foucault gibi postmodern teorisyenler de iktidarın insanın ruhunu ve bedenini disipline ettiğinden söz ederler. Bu açıdan yaklaşıldığında yazar, Ayhan'ın düşüncelerini postmodernistlerinkine benzettir. Ayrıca Ayhan'ın meta-anlatılara güvenmemesinin de onu postmodernistlere yaklaştırdığından söz eder. İddialarını Ayhan'ın eserlerinden verdiği örnekler ile destekler ve Ayhan'ın aynı zamanda atonal müziğe öykündüğünden bahseder. Postmodern bir anlayışla şairin tarihi olayları ve kişileri, bağlamlarından ayırarak eserlerine aktardığını anlatır.

Yazar, Edip Cansever'e üç bölüm ayırır. Bu bölümler sırasıyla şunlardır: *Edip Cansever'in Poetikası, Edip Cansever Şiirinde Bireyin Halleri, Edip Cansever: “Yeşil İpek Gömleğin Yakası Büyük Zamana Düşen”*. Demir, Cansever'in varoluşçuluktan etkilenecek şiir poetikası oluşturduğu ifade eder. Özellikle bireyin yabancılaşması konusunu işlediği şiirlerinde Jean Poul Sartre'den etkilendiği tespitinde bulunur (s. 88). Bu yönüyle onu postmodernistlere benzeten yazar, ayrıca Cansever'in şiirinin anlaşılabilmesi için okuyucunun anlam üretim sürecine dahil olması gerektiğini anlatır. Başka bir deyişle Cansever'in şiir metinlerinin birer açık yapıt olduğunu anımsatır. Yazara göre İkinci Yeni şairleri arasında bilinç akışı tekniğini en fazla kullananlardan biri Cansever'dir. Bilinç akışı tekniği ile yazılan bir metinde konuşma dilin kuralları çiğnenir, dil yapısı deformasyona uğrar. Demir, Edip Cansever şiirlerinde bilinç akışı tekniğini kullanarak parçalı yapılar meydana getirdiğini söyler. Cansever'in şiirinin merkezinde, dünyaya atılmış olmanın getirdiği acının ve yalnızlığın bulunduğunu belirterek şairin varoluşçuluk ile ilişkisini ortaya koyar. Yazarın tespitlerine dikkat edilirse Cansever, Heidegger'in varoluşçuluğunun etkisindedir. Şairin Ruhi Bey karakteri ise “neredeyse geçmeyen, akmayan sonsuz bir şimdiki zamanın içinde, geçmiş zamanın başboş çağrışım dalgalarının hücumunu savmaya çalışan bir ‘paratoner’ durumdadır” (s. 117). Demir'e göre “Cansever şiiri postmodernizmin büyük anlatı olarak kavramlaştırdığı modernizmin ideolojilerine karşı, küçük insanın öyküsünden yana durmaktadır” (s. 117). Ruhi Bey karakteri, buna en güzel örnek olarak verilebilir. Yazar, Cansever'de ve oluşturduğu karakterlerde varoluşun getirdiği kendine kapanma, kaçıp gitme arzusu, yalnızlık sıkıntısı, ölüm karşısındaki çaresizlik gibi özellikler bulgular. Bu bulgular aynı zamanda postmodern söylemde sürekli dillendirilen parçalanmış özneye ilgilidir. Son olarak yazar, Cansever'in de diğer İkinci Yeni şairleri gibi çok katmanlı bir dil kullandığını, yaygın dili deformasyona uğrattığını ve

bilinç akışı tekniğini kullandığını belirterek şairin postmodernizm ile örtüşen yönlerini ortaya koyar.

Demir, *Cemal Süreya Şiirinde Postmodern Bir Kavram Olarak İroni ve Metinlerarasılık* bölümünde Cemal Süreya'nın şiirlerini ironi ve metinlerarasılık bağlamında postmodernizme yaklaştığını ileri sürer. İroninin ne anlama geldiği ve şiirde nasıl kullanıldığını kısaca anlattıktan sonra Süreya'nın şiirlerinde ironi konusuna eğilir. Daha sonra Süreya'nın şiirlerinde metinlerarasılık konusuna değinir. Şairin halk edebiyatından, mitolojiden, popüler kültürden alıntılarda ve telmihlerde bulunduğunu tespit eder. *Cemal Süreya Şiirinde Kadın ve Cinsellik* bölümünde ise şairin şiirlerinde cinsellik söyleminin nasıl oluştuğuna odaklanır. Yazara göre "Süreya şiirinde kadın kimliği, çoğu kez güçlü bir biçimde birbirine dönüşme potansiyeli taşıyan şehvet ve şefkat duygularının şiirsel söyleme eşlik ettiği hümanist bir yaklaşım içinde varlık kazanır" (s. 172). Cemal Süreya, şehveti ve erotizmi yüceltiğinden şiirlerinde güçlü bir cinsel söylem hissedilir. Yazarın tespitine göre "Süreya'nın şiiri biraz mübalağalı bir üslupla söylemek gerekirse 'Kadına, Aşk'a adanmış bir şiirdir. Şairin bütün şiirlerinin 'Sevda Sözleri' balığı altında toplanması tesadüf değildir" (s. 186). Yazar, Cemal Süreya'nın şiirinde cinsel söylemle ilgili birçok tespitte bulunmasına rağmen bu tespitlerin postmodern söylemle ne tür bir ilişki içinde olduğu hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.

Kitabın son bölümü olan *İlhan Berk Şiirine Postmodern Bir Yaklaşım* bölümünde, Demir, İlhan Berk'in şiirlerinin dil ve anlam açısından postmodernizme yaklaştığını iddia eder. Berk'e göre şiir hiçbir şeyi hiçbir şeyi göstermez, şiirsel söylem dış gerçeklik tarafından belirlenmez. İlhan Berk'in bu düşüncelerinden yola çıkan yazar, şairin postmodern bir duruş sergilediği sonucuna varır. Yazara göre Berk'in şiirleri "postmodernist bir bağlan içinde söylenecek olursa dilin olanakları içinde, yeniden yaratılan bir dünyayı temsil etmektedir. Bu şiir, ona degecek her yeni bakışla, okurun 'edebiyat görgüsü'ne bağlı olarak, yeni anlamlar kazanma potansiyeline sahip bir 'Açık Yapıt' özelliğine sahiptir" (s. 204).

Bazı Tespitler

Kitabın ismi her ne kadar *İkinci Yeni Şiiri ve Postmodernizm* olsa da İkinci Yeni şiirini bütün yönleriyle ele alıp postmodernizm ile olan ilişkisini incelemiyor. Turgut Uyar, Ece Ayhan, Edip Cansever, Cemal Süreya ve İlhan Berk'i belli açılardan ele alarak şiirlerinde postmodernizm ile ilgili bulguları incelemeye çalışmaktadır. Bundan dolayı kapsam yönünden kitabın eksik kaldığı görülmektedir.

Yazar, postmodernizm ve İkinci Yeni konusuna değinmesine karşın postmodern şiir kavramına değinmeye gerek görmemesi ciddi bir eksikliktir. Oysaki Amerika ve Avrupa'da uzun yıllardan beri postmodern şiir olgusu işlenmekte konuyla ilgili yüzlerce araştırma yapılmaktadır. En azından kitabın birinci bölümünde bu türden bilgilere yer verilmesi gerekirdi. Bütün kitap boyunca yazar, doğrudan postmodernizm ile ilgili olan on beş kadar esere başvurma gereği duymuştur. Hâlbuki postmodernizm kavramının anlaşılması ve anlatılması için on beş kitap yetersizdir.

Türk araştırmacıları bile son yıllarda postmodern şiir hakkında çalışmalar kaleme almaktadır. Mesela Ali K. Metin'in *Türk Şiirinde Postmodern Yükselteler*³ yazısı postmodernizmin Türk şiirindeki yansımalarını İkinci Yeni'den başlayarak günümüze kadar incelemektedir. Yine Celal Fedai, *Tekmeden Çok Çifte: Şiir Sanatı, Modernizm ve Postmodernizm Arasında Aşksız İlişkiler* yazısı şiirde postmodernizm konusuna

³ Bk. METİN, Ali K. (2008). Türk Şiirinde Postmodern Yükselteler. *Modernizmden Postmodernizme, Hece Özel Sayısı* 138,139,140. Ankara, s.415-437.

değınmektedir.⁴ Postmodernizm ve şiir konusuna değınen eserler az olmak beraber İkinci Yeni ve postmodernizm konusunu işleyen makaleler mevcuttur. Yazar, bu makalelerden hiçbirine değınmemiştir. Kitabın düzensiz bir görüntüye sahip olmasında şüphesiz, yazarın önceden yazdığı makaleleri bir araya getirmesinin büyük bir etkisi bulunur. Bütün eksiklerine rağmen yazar, İkinci Yeni şiiri ile postmodernizm arasında kurduğu bağlantılar açısından bu konuda araştırma yapacak kişilere yol gösterir.

düşünceler

⁴ Bk. FEDAL, Celal (2008). Tekmeden Çok Çifte: Şiir Sanatı, Modernizm ve Postmodernizm Arasında Aşksız İlişkiler. *Modernizmden Postmodernizme, Hece Özel Sayısı* 138,139,140. Ankara, s.395-400.